

Федотова Ганна Валеріївна,доктор юридичних наук, професор, начальник відділу
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7798-3143**Краснопольська Людмила Петрівна,**кандидат юридичних наук, суддя Новоархангельського
районного суду Кіровоградської області, м. Новоархангельськ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5709-3223

ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНИХ ПІДХОДІВ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ ЯК УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

У статті досліджується зарубіжний досвід використання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Завдяки проведеному компаративному аналізу правових норм інших країн викладено пропозиції про внесення змін до вітчизняного кримінального закону, зокрема щодо необхідності закріплення у законодавстві форми фіксації факту досягнення сторонами примирення.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності; примиренням винного з потерпілим; покарання; примирення; правосуддя.

В Україні примирення винного з потерпілим як учасників кримінально-правових відносин знаходить самостійне відображення одразу в двох площинах: у матеріальній і в процесуальній. І в кожній з них воно набуває самостійного значення. Дискусійність питань як щодо самої природи цього інституту, так і щодо його конституційності у вітчизняних реаліях мотивує звернутися до вивчення зарубіжних зразків функціонування примирення винного з потерпілим у кримінально-правових відносинах.

Більшість зразків кримінального законодавства в напрямі гуманізації кримінально-правової політики містять питання звільнення від покарання, а інститут звільнення від відповідальності як явище матеріальної і процесуальної дійсності трапляється рідше, є малодослідженим і менш затребуваним з огляду на свою спірну природу. Проте, варто зазначити, що кримінальні законодавства сучасних демократичних розвинених країн у тому чи іншому обсязі все ж передбачають у своїх нормах інститут звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому різняться види і підстави застосування цього інституту.

Слід визнати, що гуманістичною складовою звільнення від відповідальності на підставі примирення не обмежується, переважно світова спільнота звернулася до цієї правової категорії як і до інституту відновного правосуддя у зв'язку з фактичною направленістю системи кримінального судочинства на правопорушників.

Спостерігається ігнорування інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень через затягування процедури розгляду кримінальних справ та подальше масове уникнення винних осіб обов'язку нести відповідальність за свої злочинні діяння.

Як інститут загальний, який застосовується до широкого кола злочинних діянь, звільнення від кримінальної відповідальності розташоване в особливих частинах кримінальних законів. Особливо це є характерним для країн романо-германської правової сім'ї. Підстави звільнення в більшості країн, де застосовується звільнення від кримінальної відповідальності, мають багато спільного із українським аналогом. Хоча вони не завжди за своєю назвою є повністю тотожними, проте суть їхня, як правило, полягає у відмові держави від кримінального переслідування особи у певних випадках. Примирення винного з потерпілим як одна з підстав звільнення від кримінальної відповідальності іменується по-різному в зарубіжному праві. Так, Кримінальним кодексом Республіки Білорусь [1] передбачено звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим. Аналогічно викладається назва і у вірменському кримінальному кодексі: “Звільнення від кримінальної відповідальності у випадку примирення з потерпілим” [2]. Республіка Молдова більш лаконічно поіменувала норму, яка регулює розглядуване питання – “примирення” [3]. “Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням” – так регламентує це питання Кримінальний кодекс Казахстану [4].

У латвійському законодавстві звільненню від кримінальної відповідальності присвячена лише одна загальна стаття, яка містить одразу кілька підстав для цього. Так, другою частиною статті 58 Кримінального кодексу Латвійської республіки передбачено, що особа, яка скоїла кримінальне правопорушення або нетяжкий злочин, може бути звільненою від кримінальної відповідальності. При цьому міститься імперативна вимога про укладання мирової угоди. Іншою вагомою умовою застосування цього інституту є повне відшкодування збитків або усунення завданої діянням шкоди [5]. Позитивно можна оцінити положення про ступінь відшкодування – повністю. Вітчизняне законодавство не містить такої вимоги. В Україні це питання ніяк не регламентується. Очевидно, відшкодування може бути не повним, все залежить від ступеня “задоволеності” потерпілого. Також звертає увагу на себе аспект законодавчої техніки, де законодавець вказує, що відшкодуванню та усуненню підлягають шкода і збитки, спричинені конкретним діянням. КК України в цьому випадку доволі розмито розкриває це питання, не конкретизуючи, що відшкодуванню підлягають збитки і шкода, яких зазнав потерпілий у результаті конкретного діяння винної особи. Менше з тим, з погляду ясності і однозначності конструювання кримінальної норми, з метою забезпечення принципу правової визначеності запозичення такого зразка вбачається перспективним у вітчизняних реаліях.

Стосовно повноти викладу норм, які регулюють питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, увагу привертає абстрактний характер вітчизняної норми. Передбачивши низку умов звільнення від відповідальності з цієї підстави, законодавець, однак, в матеріальній нормі не легалізував конкретну прийнятну форму примирення. Аналогічна практика спостерігається і у Вірменії. Відповідно до кримінального законодавства

згаданої країни особа, яка вчинила незначний злочин, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона помирилася з потерпілим, компенсувала або іншим чином повернула заподіяну шкоду (стаття 73 Кримінального кодексу Республіки Вірменія) [2]. На практиці мова йде про заяву або розписку потерпілого про відсутність претензій, в яких фіксується факт відшкодування збитків або усунення шкоди. Як правило, такий спосіб вираження волі сторін кримінального конфлікту є достатнім [6]. Тотожного підходу дотримується і білоруський законодавець. Статтею 89 Кримінального кодексу Республіки Білорусь [1] в максимально лаконічній формі закріплено норму щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим. Головні умови – це вчинення злочину, що не несе великої суспільної небезпеки, незалежно від повторності і рецидивності, або вчинення вперше менш тяжкого злочину, що поєднані із примиренням з потерпілим та усуненням йому завданої злочином шкоди. При цьому відсутні вимоги щодо повноти усунення такої шкоди та будь-які застереження, які виключають застосування зазначеної норми.

На думку білоруських учених, у межах інституту звільнення від кримінальної відповідальності доцільно закріпити механізм медіації [7]. Це має підвищити ефективність боротьби зі злочинністю, її профілактики. Більше того, на думку авторів, це сприятиме усуненню проблеми ресоціалізації та соціального відторгнення, яка виникає при наявності судимості у особи.

Медіація як правове явище здебільшого належить до процесуальної сторони врегулювання кримінального конфлікту, однак належне здійснення процедурної частини вимагає якісного матеріально-правового регулювання зазначеного питання. На сьогодні в Україні відсутнє пряме регулювання медіативної практики в широкому сенсі, однак запущений пілотний проєкт медіативного врегулювання кримінальних конфліктів, де винною особою є неповнолітній [8]. Ми підтримуємо позицію білоруських дослідників щодо доцільності закріплення на рівні матеріальної норми можливості застосовувати медіацію в межах інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

У процесі порівняльного аналізу зарубіжних кримінальних законів привертає увагу одна з умов застосування вказаного інституту – вимога про ступінь тяжкості діяння, яке дозволяє застосувати звільнення від кримінальної відповідальності. Вона відповідає поширеній практиці в зарубіжних країнах, де звільнення застосовується за вчинення кримінальних проступків, злочинів невеликої і середньої тяжкості.

Молдовське законодавство розширює перелік таких умов для неповнолітніх. Так, статтею 109 Кримінального кодексу Республіки Молдова передбачається, що в окремих випадках примирення виступає актом, через який усувається кримінальна відповідальність за тяжкі злочини, вчинені неповнолітніми [3]. Зокрема, це стосується злочинів проти життя. Так суспільство турбується про подальшу ресоціалізацію неповнолітніх, даючи їм шанс на виправлення. Такий підхід відповідає Мінімальним стандартним правилам ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (“Пекінські правила”). З неповнолітніми пов'язані і обмеження у застосуванні звільнення від кримінальної відповідальності на цій підставі. Виключається примирення у випадку скоєння злочину стосовно

неповнолітніх, передбачених низкою статей. До таких злочинів відносять згвалтування неповнолітніх, торгівлю неповнолітніми, залучення їх до злочинної діяльності та заняття проституцією тощо.

Грузинський та Французький кримінальні кодекси не містять такої підстави звільнення від відповідальності, як примирення сторін. Натомість в останньому велика увага приділена звільненню від покарання і його відбування. Відсутність матеріальної норми про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням компенсується широким застосуванням інституту медіації. Українська правозастосовна практика, незважаючи на відсутність прямого регулювання посередницьких відносин у врегулюванні конфліктів, знайома з цим поняттям. Проте наразі спеціального законодавства у нас немає. Професійне посередництво здійснюється практично поза правовим полем і застосовується частіше у господарських та сімейних спорах. Самостійного процесуального значення в кримінально-правовій сфері це явище ще не набуло. Примирення в кримінальному законодавстві Німеччини не виступає підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, натомість посткримінальна поведінка злочинця, його спроби виправити ситуацію, досягти врегулювання з потерпілою стороною береться до уваги судом при призначенні покарання. Повне або більшою мірою відшкодування завданої злочинцем шкоди, або навіть прагнення до відшкодування шкоди може стати підставою для пом'якшення або відміни покарання. У зв'язку з цим привертає увагу доволі зважений підхід, що існує в німецькому кримінальному праві, до визначення міри покарання. Законодавець вказує, що необхідно враховувати наслідки, які можуть вплинути на майбутнє життя злочинця. Для цього, зокрема, має враховуватися й посткримінальна поведінка злочинця, його взаємовідносини із потерпілим. Рівною мірою зазначене корелюється з гуманістичними проявами кримінально-правової політики та ідеєю відновного правосуддя і може братися до уваги, коли мова йде саме про звільнення від кримінальної відповідальності. Законодавче закріплення вимоги про міру відшкодування як умову застосування звільнення від відповідальності доцільно відтворити у вітчизняних кримінально-правових нормах. Це дозволить збалансувати інтереси як винної особи, так і потерпілого.

Як правова категорія примирення існує в Пенітенціарному (кримінальному) кодексі Естонії, проте, як і в Німецькому праві, слугує лише підставою для зменшення покарання (стаття 57) [9]. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності в цій пострадянській республіці відсутній.

Кримінальний кодекс Литовської Республіки, як і вітчизняний, виносить звільнення від кримінальної відповідальності в окремий розділ та ґрунтовно регламентує питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням. При цьому примирення є можливим як з фізичною особою, так і з юридичною, а також з державою через їхніх представників. Тобто застосування цього інституту можливе як у приватних, так і у публічних обвинуваченнях. Примирення з державою видається дещо перебільшеним. Відповідно до українського кримінального права держава не визнається потерпілим, натомість людина, її права та свободи відповідно до завдань кримінального закону виходять на перший план. Можливість держави виступати на боці потерпілого і одразу на боці

обвинувачення в кримінальному процесі в сучасних демократичних реаліях потребує окремого вивчення. Перелік умов застосування звільнення з цієї підстави теж є доволі широким. Так, відповідно до 38 статті Кримінального кодексу Литовської Республіки це є можливим щодо суспільно небезпечних діянь, необережних злочинів, а також нетяжких та середньої тяжкості злочинів [10]. При цьому важливо, щоб особа здійснила акт каяття і добровільно відшкодувала шкоду. Допускається і відкладальна обставина щодо відшкодування шкоди у майбутньому. Сторонам достатньо погодити, що винна особа зобов'язується відшкодувати завдану шкоду. Інша умова звертає на себе увагу своєю невизначеністю і відсутністю конкретики. Передбачається, що звільнення з цієї підстави допускається, коли є підґрунтя вважати, що особа не буде вчиняти нових злочинів. Останнє положення не має фіксованої структури свого змісту. Попри широке застосування оцінних понять у кримінальному праві, така нормативна неконкретизованість щодо постановки вирішення процесуального питання в залежність від необхідності передбачувати поведінку особи створює умови для все більшої судової дискреції, що може спровокувати численні судові помилки. Крім того, цей вид звільнення є умовним і може мати зворотну дію, оскільки, якщо особа, яку звільнено від кримінальної відповідальності, скоїть новий проступок або злочин протягом року з дня звільнення або ж не виконає зобов'язання, передбачені домовленістю сторін, не маючи на це поважних причин, таке звільнення буде скасованим, і особа понесе відповідальність на загальних підставах. На наше переконання, застосування в угоді про примирення відкладальної обставини щодо зобов'язання винної особи відшкодувати шкоду у майбутньому може призвести до порушень прав потерпілого і зловживань з боку винної особи. Це також створить зайве навантаження на судову систему. Тому виконання умови про відшкодування має передувати примиренню сторін у кримінально-правовому конфлікті.

Попри таку казуїстичну модель правової регламентації питання примирення як підстави звільнення від кримінальної відповідальності в кримінально-правовій науці Литовської Республіки склалися погляди, нелояльні до цієї правової категорії, до яких слід звернутися в нашому дослідженні. В окремих наукових колах переважає думка, що звільнення від кримінальної відповідальності, незалежно від підстав, порушує загально визнаний принцип невинуватості. Більше того, звільнення від кримінальної відповідальності суперечить сутності поняття кримінальної відповідальності, що в свою чергу пов'язано з реалізацією процесуальних норм. Івета Віткуте Звездінієне, звертаючись до норм кримінального закону своєї держави, які багато в чому є тотожними українському, зазначає, що звільнення від кримінальної відповідальності є можливим лише в тому випадку, коли встановлено факт вчинення злочину [11, с. 237–238]. А встановлення цього факту належить до компетенції уповноважених органів і є неможливим без дотримання встановленої процедури. Лише судом визначається питання винуватості чи невинуватості особи. При цьому конституція Литви не визначає дискреційних повноважень інших органів щодо визначення наявності чи відсутності вини [11, с. 237–238]. Погляди автора повністю корелюються з висновками Верховного суду колишньої радянської республіки [12]. Кримінальна відповідальність настає за рішенням суду і тільки після встановлення і доведення всіх об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину.

Так, відповідно до практики Європейського суду з прав людини виключно суд з незалежною та ефективною процесуальною юрисдикцією може виконати вимоги Конвенції з прав людини, які передбачають, що винуватість встановлюється виключно судом у встановленому законодавством порядку [13]. Відповідно до цього, коли ми говоримо про кримінальну відповідальність, ми так чи інакше стикаємося з моментом початку і закінчення процесуального переслідування. Зважаючи, що примирення в кримінальному праві передбачає фактичне визнання особою себе винною до прийняття судового рішення, це порушує її право на справедливий суд. Можна припустити, що невинувата особа визнає себе винною виключно з метою гарантованого уникнення подальшого осуду і настання несприятливих наслідків, які за цим слідують. З такої позиції погляди Івети Віткуте Звездінієне повністю відповідають доктрині кримінального права. Проте рішення винної особи погодитися на примирення з потерпілим і виконати умови, передбачені для звільнення від кримінальної відповідальності, є правом, а не її обов'язком, і така особа завжди може залишити на розгляд суду питання доведення її винуватості. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що ігнорування принципу презумпції невинуватості шляхом звільнення особи від кримінальної відповідальності на досудовому етапі компенсується засобами судової юрисдикції шляхом забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд. Діалектичну суперечність кримінальних матеріальних і процесуальних норм, які регулюють питання кримінальної відповідальності і підстави звільнення від неї, зокрема і у зв'язку з примиренням, з нормами конституції розкриває й Агне Баранскайте [14, с. 78]. Автор наголошує на неприпустимості нехтування конституційними вимогами на угоду принципу процесуальної економії. Самообмова та порушення принципу презумпції невинуватості розглядаються також й ізраїльськими науковцями як вагомий недолік угоди в кримінальному процесі. Як бачимо, зарубіжне право теж не позбавлене дискусій з приводу правової природи звільнення від кримінальної відповідальності. У зв'язку із цим слід констатувати, що здебільшого правові новели критично сприймаються як практиками, так і в науковій спільноті. Дискусії, які слідують за впровадженням будь-яких змін у законодавство, є неминучими і спрямовані переважно на оптимізацію нововведень. У контексті нашої теми дискусійність інституту звільнення від кримінальної відповідальності породжена розбіжностями між традиційними поглядами на кримінальне переслідування та визнанням неспроможності усталеної доктрини та наявної кримінально-правової практики задовольнити потреби сучасного суспільства у боротьбі зі злочинністю. Складність розглядуваного інституту полягає в тому, що ламаються стандартні межі: за злочинним діянням слідують наслідки, як це передбачено доктриною, але вони, за своєю суттю, настають поза межами усталених правил кримінальної юстиції.

Примирення, як передбачено Кримінальним кодексом Республіки Казахстан, може здійснюватися як самостійно сторонами кримінальних відносин, так і в порядку медіації. В окремих випадках примирення можливе і в разі вчинення тяжких злочинів, якщо вони не спричинили смерть. На противагу українському аналогу, Казахський кримінальний закон має чималий список виключень, коли примирення не може бути застосоване. Зокрема, це неприпустимо, коли завдано

катувань, злочин учинено проти статевої недоторканості неповнолітніх (хоча в цьому випадку виключення робиться для неповнолітніх правопорушників), у разі необережних злочинів, що спричинили смерть людини, корупційних, екстремістських і терористичних злочинів, злочинів, учинених злочинною групою тощо [4]. Важливо звернути увагу, що повторність і рецидивність злочинного діяння до уваги не беруться. Очевидно, так забезпечується підвищення ролі і активності потерпілого заявником у кримінальному процесі, повне і швидке відновлення його порушених прав і свобод, з одночасним проявом гуманізму до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та згодом виявили позитивну поведінку, що відображається в судовій практиці [15].

Відповідно до Кримінального кодексу Республіки Туркменістан, застосування такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності, як примирення, має радше виключний характер, зважаючи на те, що ця підстава допускається лише за трьома статтями кримінального закону: умисне та необережне спричинення легкої шкоди здоров'ю, а також клепа, якщо він не спричинив тяжких наслідків (стаття 72 Кримінального кодексу Республіки Туркменістан) [16]. Як видно з наведеного, всі спори належать до приватноправових, проте такий звужений перелік не забезпечує інтереси потерпілих в інших приватних кримінальних спорах. Тому у вказаному конкретному випадку вітчизняна практика з абстрактним конструюванням норми є більш вдалою та такою, що забезпечує інтереси сторін кримінального конфлікту в приватноправових спорах, і сприяє функціонуванню відновного правосуддя на противагу карального.

Кримінальний кодекс Угорщини не передбачає звільнення від кримінальної відповідальності. Примирення є складовою активного каяття, яке є підставою для незастосування до особи покарання (стаття 29) [17]. Тут доцільно звернути увагу на умови, які угорський законодавець передбачив для цієї правової категорії. Таке примирення може бути досягнуто як із застосуванням процедури медіації, так і без неї. Проте обов'язковою умовою прийняття примирення є відшкодування завданої шкоди в порядку і у мірі, яка задовольняє потерпілого, а також затвердження примирення угодою. Тобто матеріальна норма легалізує форму фіксації факту примирення. На наше переконання, такий підхід позитивно забезпечує потреби процесуальної реалізації інституту примирення і може бути запозичений у вітчизняну практику. Неоднозначним видається положення щодо залежності винного від ступеня задоволеності потерпілого. Таке конструювання норми може породжувати маніпуляції з боку потерпілого.

Як уже зазначалося, примирення нерозривно пов'язане з відновним правосуддям. У англосаксонській системі права зазначене правове явище невіддільне від прощення. Якщо вітчизняне право в примиренні по суті вбачає врегулювання конфлікту сторонами з метою задоволення спільних інтересів і забезпечення процесуальної економії, то англійські дослідники пішли далі і пов'язали примирення із прощенням. При цьому деякі дослідники наголошують на необхідності розрізняти прощення злочину і прощення злочинця [18, с. 110]. Хоча, на нашу думку, це положення стосується психологічної сторони конфлікту та може братися до уваги при здійсненні медіативних процедур, проте не має самостійного процесуального значення. Для романо-германської системи права така демагогія

неприйнятна, а от в ісламських країнах прощення часто пов'язане з покаранням і є вагомим інструментом під час притягнення до відповідальності та призначення покарання.

Як ми вже звертали увагу, в окремих країнах вагому роль відіграє інститут прощення винного потерпілим. Схожа практика є традиційною в кримінальному праві мусульманських країн.

Особливу цікавість викликає ісламське право, зважаючи на переплетення віри і права та невідривність держави від релігії. Варто наголосити, що інституту звільнення від покарання в тій формі, в якій він існує в Україні, в країнах шариату нема. Проте ісламське право передбачає існування підстав, які в найближчому для нас розумінні означають виключення злочинності діяння. Коран і сказання виступають не лише основою релігійного життя в мусульманських країнах, а й джерелом права. При цьому в окремих ісламських країнах джерела кримінального права не обмежуються Кораном, а й наповнюються нормами світського походження. Тобто право є частиною ісламу. Покарання займає ключову роль в деліктному праві мусульманських країн. Саме від покарання вибудовується система злочинів, яка є складною для розуміння. Ставлення до покарання зумовлюється тією роллю, яку відіграє потерпілий в мусульманському праві. На відміну від романо-германської системи права, в мусульманській ступінь залученості потерпілого та його родини у прийнятті рішення щодо покарання є дуже високим.

До прикладу, покарання за злочинні діяння, які належать до категорії “кісас”, залежать від розсуду потерпілої сторони, за цією категорією злочинів допускається прощення засудженого потерпілим або його родиною. Прощення в ісламському деліктному праві допускається навіть за злочини проти життя. Аллах велів бути милосердними. “Хіба ви не бажаєте, щоб Аллах вибачив вас? Аллах – Прощає, він Милосердний” (Коран 24:22) [19]. Прощення є посланням пророка. Мухаддіс Абу Давід повідомляв: “Я ніколи не бачив, щоб Пророк прагнув покарати людину, яка завдала йому зло, навпаки, він закликав бути милостивими і прощати кривдника”. Вважається, що той, хто не навчився прощати – сам втрачає. Цікавим є фундамент, на якому вибудовується інститут прощення і примирення в ісламському праві. Вважається, що коли мусульманин прощає, то чинить благе діяння, виказує власну гідність та кориться духу ісламу, який полягає не в пошуку правоти, а в збереженні миру і спокою.

Дотримання юридичних процедур під час притягнення до відповідальності, що притаманне романо-германській системі, властиве кримінальному праву Азербайджану. Правильним і обґрунтованим видається підхід, який використовує КК Азербайджану, згідно з яким особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності тільки один раз. Вважаємо, що вітчизняному законодавцеві доцільно було б прийняти положення КК Азербайджану, передбачивши одноразову можливість звільнення від кримінальної відповідальності. В іншому випадку цей інститут втрачає своє функціональне призначення – слугувати меті запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень [20].

Крім того, із наведеного можна виділити важливе положення, яке складає основу медіативної практики і відновного правосуддя: активна участь потерпілого у вирішенні конфлікту, вагомість його думки у прийнятті рішення.

Участь потерпілого і його позиція в кримінально-процесуальних відносинах Ізраїлю не набула такої вагомості, як в країнах мусульманського права. Угода в цій країні, як і в більшості європейських країн, трапляється в кримінально-правовій сфері не у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності (оскільки такий інститут відсутній у кримінальному праві цієї держави), а у зв'язку із призначенням покарання.

Взагалі джерела кримінального права Держави Ізраїль вирізняються специфікою інституційних елементів сучасного законодавства, оскільки притаманними йому є: 1) відсутність чіткого розмежування між суміжними галузями права; 2) специфічна система виконання кримінальних покарань; 3) значний вплив постулатів іудаїзму на прийняття рішення вповноваженими органами державної влади щодо призначення покарання та звільнення від його відбування; 4) наявність специфічної юридичної термінології, яка породжує неоднозначне тлумачення норм, котрі регламентують умовно-дострокове звільнення [21, с. 6].

Поправкою № 66 до Кримінально-процесуального кодексу Ізраїлю запроваджено альтернативне судовому порядку вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом укладання угоди між обвинуваченням та винною особою [22]. Це за своєю сутністю відповідає змісту вітчизняного інституту угоди про визнання винуватості, яка укладається між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим).

Механізм укладання такої угоди практично виключає участь потерпілого, оскільки його думка є факультативною і може не братися до уваги під час ухвалення остаточного рішення при затвердженні угоди судом. Це пояснюється тим, що потерпілий не є стороною в кримінальному процесі. За такого підходу публічний інтерес переважає над приватним, що закріплюється і судовою практикою Ізраїлю [23]. У конфліктах, де страждають насамперед приватні інтереси конкретних осіб, фактичне відсторонення потерпілого від розгляду справи та економія процесуального часу є неприпустимими. Зазначене знаходить своє підкріплення у поглядах голови комісії Кнесету з прав жінок та гендерного насильства Оеда Форера [24]. Наслідком ігнорування думки потерпілого, його виключення з процесу діалогу стає його так звана “подвійна віктимізація”, що сприяє зростанню недовіри до системи правосуддя.

В окремих країнах примирення сторін та укладання угод в кримінальному процесі можуть не мати самостійної регламентації, проте передбачаються законодавцем в особливих частинах кримінальних законів як пом'якшувальна обставина під час призначення покарання за конкретні злочинні діяння [25]. Такий підхід виступає елементом відновного правосуддя, коли сторони замість змагальності і протистояння спрямовують зусилля на відновлення порушеного і подальше припинення конфлікту.

Дослідження зарубіжного досвіду використання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим продемонструвало схожість кримінально-правових норм України з окресленого питання з нормами, передбаченими кримінальним законодавством пострадянських держав. При цьому виявлено сутнісні та тактичні відмінності у застосуванні примирення сторін у законодавствах країн Європи.

Незалежно від способу конструювання матеріальної норми, всі кримінальні закони об'єднує головна ідея звільнення у зв'язку з примиренням – згортання кримінально-правового конфлікту. Фактичне визнання особою своєї вини виступає вирізняльною рисою цього інституту. І лише потім розкривається його утилітарне значення – компенсаційна функція, задоволення інтересів потерпілої сторони конфлікту. Крім того, примирення з потерпілим переважно виступає інститутом не кримінального, а кримінально-процесуального права і часто пов'язане з категорією медіації.

Момент відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди в проаналізованих випадках продемонстрував одностайність поглядів зарубіжних законодавців щодо неприпустимості відкладання, навіть частково, відшкодування чи усунення шкоди. Такий підхід підтримує досягнення одразу декількох цілей: забезпечення інтересів потерпілого (запобігання можливому майбутньому невиконанню своїх обов'язків винною особою) та відвертання для винного можливих шляхів для нехтування своїми процесуальними обов'язками і уникнення їх виконання. З першою тезою має бути нерозривно пов'язана нормативна регламентація розміру відшкодування збитків або усунення шкоди. Друга теза є відображенням меж милосердя держави і потерпілого до винної особи. Їй дають можливість не нести юридичну відповідальність і пов'язані із цим обмеження, натомість вона має виконати низку умов до моменту вирішення питання про її притягнення до кримінальної відповідальності. Суворість умов, яких має дотриматися винний, співмірна милосердю держави і потерпілого, яке вони виявляють до правопорушника.

Отже, компаративний аналіз відповідних норм дозволив запропонувати певні зміни до вітчизняного кримінального закону, орієнтовані на покращання функціонування розглядуваного інституту. Зокрема, про необхідність закріплення у законодавчій конструкції форми фіксації факту досягнення сторонами примирення. Водночас у статті наведено аргументи на користь закріплення у законодавстві форми фіксації факту досягнення сторонами примирення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата звернення: 20.03.2022).
2. @1E1MO1F;@1FP1J5OHR9E1FTP51?1F. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=69646> (дата звернення: 20.03.2022).
3. Codul Nr. Penal din 24.03.1961. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=314072&lang=> (дата звернення: 20.03.2022).
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#pos=7;-19&pos2=1234;26 (дата звернення: 20.03.2022).
5. Krimināllikums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (дата звернення: 20.03.2022).
6. Постанова Верховного Суду від 13.08.2019 у справі № 537/1772/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83721718> (дата звернення: 20.03.2022).
7. *Вайда Е.В., Захаревска М.В.* Перспективи медіації в уголовном праве и процессе. URL: http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/82838/1/Vayda_E._V..pdf (дата звернення: 20.03.2022).
8. Про реалізацію пілотного проекту “Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення”: наказ Міністерства юстиції України

та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> (дата звернення: 20.03.2022).

9. Karistusseadustik. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411> (дата звернення: 20.03.2022).

10. Law on the approval and entry into force of the criminal code. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf (дата звернення: 20.03.2022).

11. Iveta Vitkute Zvezdiniene. Nekaltumo prezumpcijos principo igyvendinimo problemas atleidziant asmeni nuo baudziamosios atsakomybes. Socialiniu mokslu studijos [Societal Studies]. 2009, Nr. 4, p. 231–242.

12. Lietuvos Auksciausiojo Teismo 1999 m. lapkricio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-280/1999. Teismu praktika. 2000. № 12.

13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

14. Baranskaite A. Taikos sutartis baudziamojoje teiseje. Vilnius: Teisinis informacijos centras. 2007. P. 78–79.

15. О судебной практике по применению статьи 68 Уголовного кодекса Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P01000004S> (дата звернення: 20.03.2022).

16. Уголовный кодекс Туркменистана. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286#pos=542;-2 (дата звернення: 20.03.2022).

17. Bunteto Torvenykonv. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-100-00-00> (дата звернення: 20.03.2022).

18. Joanna Shapland, Forgiveness and Restorative Justice: Is It Necessary? Is It Helpful? Oxford Journal of Law and Religion. Volume 5. Issue 1. February 2016. P. 94–112. URL: <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwv038> (дата звернення: 20.03.2022).

19. Коран, переводы и толкования смыслов. URL: <https://quran.com.ua/64/14?r=arabic> (дата звернення: 20.03.2022).

20. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. № 787-IQ) (вступил в силу с 1 сентября 2000 года согласно Закона Азербайджанской Республики от 26 мая 2000 г. № 886-IQ http://www.taxes.gov.az/uploads/qanun/2011/mecelleler/cinayet_mecellesi_rus.pdf (дата звернення: 20.03.2022).

21. Козакова І.В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі за законодавством України та Держави Ізраїль: монографія / за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.О. Глушкова; МВС України, Держ. НДІ. Київ: Гельветика, 2019. 179 с.

22. הפלילי הדין סדר חוק [משולב נוסח] "ב. תשמ". URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/055_096.htm#hed23 (дата звернення: 20.03.2022).

23. Дело Высшего Суда Справедливости Израиля № 681/12 Шахар Мирьям Гриншпен и др. против Юридического Советника правительства и др. Сборник публикаций "Так Аль". 2012 (3). Ст. 11673.

24. Оded Форер: "В делах, в которых можно достигнуть обвинения, нет места соглашению о признании вины". URL: <https://main.knesset.gov.il/RU/News/PressReleases/Pages/798846514998.aspx> (дата звернення: 20.03.2022).

25. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).

REFERENCES

1. Uholovnyi kodeks Respublyky Belarus. "Criminal Code of the Republic of Belarus". URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (Date of Application: 20.03.2022) [in Ukrainian].

2. @1E1MO1F;@1FP1J5OHR9E1FTP51?1F. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=69646> (Date of Application: 20.03.2022) [in Armenian].

3. Codul Nr. Penal din 24.03.1961. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=314072&lang=> (Date of Application: 20.03.2022) [in English].

4. Uholovnyi kodeks Respublyky Kazakhstan. "Criminal Code of the Republic of Kazakhstan". URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#pos=7;-19&pos2=1234;26 (Date of Application: 20.03.2022) [in Ukrainian].

5. Kriminallikums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (Date of Application: 20.03.2022) [in Latvian].

6. Resolution of the Supreme Court of 13.08.2019 in case № 537/1772/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83721718> (Date of Application: 20.03.2022) [in Ukrainian].

7. Vaida E.V., Zakharevska M.V. Perspektivy mediatsii v uholovnom prave i protsesse. “Prospects of mediation in criminal law and process”. URL: http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/82838/1/Vayda_E_V..pdf (Date of Application: 20.03.2022) [in Russian].

8. Pro realizatsiiu pilotnoho proiektu “Prohrama vidnovlennia dlia nepovnolitnikh, yaki ye pidozriuvanymy u vchynenni kryminalnoho pravoporushennia”. “On the implementation of the pilot project “Recovery Program for Juveniles Suspected of Committing a Criminal Offense””: Order of the Ministry of Justice of Ukraine and the Prosecutor General’s Office of Ukraine dated 21.01.2019 № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> (Date of Application: 20.03.2022) [in Ukrainian].

9. Karistusseadustik. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411> (Date of Application: 20.03.2022) [in Estonian].

10. Law on the approval and entry into force of the criminal code. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf (Date of Application: 20.03.2022) [in English].

11. Iveta Vitkute Zvezdiniene. Nekaltumo prezumpcijos principo igyvendinimo problemas atleidziant asmen6 nuo baudziamosios atsakomybes. Socialiniu mokslu studijos [Societal Studies]. 2009, Nr. 4. P. 231–242 [in Lithuanian].

12. Lietuvos Auksciausiojo Teismo 1999 m. lapkricio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-280/1999. Teismu praktika. 2000. No. 12 [in Lithuanian]

13. Konventsia pro zakhyst prav lyudnyh i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku. “Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, 1950 [in Ukarnian].

14. Baranskaite A. Taikos sutartis baudziamojoje teiseje. Vilnius: Teisin6s informacijos centras. 2007. P. 78–79 [in Lithuanian].

15. O sudebnoi praktike po primeneniyu stati 68 Ugolovnogo kodeksa Respubliki Kazakhstan. “On judicial practice on the application of Article 68 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan”. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P01000004S> (Date of Application: 20.03.2022) [in Russian].

16. Uholovnyi kodeks Turkmenistana. “Criminal Code of Turkmenistan”. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286#pos=542;-2 (Date of Application: 20.03.2022) [in Russian].

17. Bunteto Torvenykonyv. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-100-00-00> (Date of Application: 20.03.2022) [in Hungarian].

18. Joanna Shapland, Forgiveness and Restorative Justice: Is It Necessary? Is It Helpful? Oxford Journal of Law and Religion. Volume 5. Issue 1. February 2016. P. 94–112. URL: <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwv038> (Date of Application: 20.03.2022) [in English].

19. Koran, perevody y tolkovaniya smyslov. “Koran, translations and interpretations of meanings”. URL: <https://quran.com.ua/64/14?r=arabic> (Date of Application: 20.03.2022) [in Russian].

20. Uholovnyi kodeks Azerbaydzhanskoi Respubliki. “Criminal Code of the Republic of Azerbaijan” (approved by the Law of the Republic of Azerbaijan of 30 December 1999 № 787-IQ) (entered into force on 1 September 2000 under the Law of the Republic of Azerbaijan of 26 May 2000 № 886-IQ http://www.taxes.gov.az/uploads/qanun/2011/mecelleler/cinayet_mecellesi_rus.pdf (Date of Application: 20.03.2022) [in Russian].

21. Kozakova I.V. (2019). Umovno-dostrokove zvlennia vid vidbuvannia pokarannia u vydi pozbavlennia voli za zakonodavstvom Ukrainy ta Derzhavy Izrail. “Conditional early release from serving a sentence in the form of imprisonment under the laws of Ukraine and the State of Israel”: monograph / for ed. Dr. Jurid. Sciences, Prof. V.O. Hlushkova; State Research Institute MIA Ukraine. Kyiv: Helvetica. 179 p. [in Ukrainian].

22. חוק הפלילי הדין סדר חוק [משולב נוסח], ב"תשמ. URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/055_096.htm#hed23 (Date of Application: 20.03.2022) [in Hebrew].

23. Case of the High Court of Justice of Israel No. 681/12 Shahar Miriam Grinshpen et al. v. Government Legal Adviser et al. Collection of publications “Tak Al”. 2012(3). Art. 11673 [in Russian].

24. Oded Forer: “V delakh, v kotorykh mozhno dostignut obviniia, net mesta soglasheniui o priznanii viny”. “Oded Forer: “There is no place for a plea agreement in cases in which prosecution

can be reached". URL: <https://main.knesset.gov.il/RU/News/PressReleases/Pages/798846514998.aspx> (Date of Application: 20.03.2022) [in Russian].

25. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (Date of Application: 20.03.2022) [in Ukrainian].

UDC 343.14

Fedotova Hanna,
Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-7798-3143
Krasnopolska Liudmyla,
Candidate of Juridical Sciences, Judge of the Novoarkhangelsk,
District court of Kirovohrad region Novoarkhanhelsk, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-5709-3223

STUDYING FOREIGN APPROACHES TO THE SETTLEMENT OF THE ISSUE OF RECONCILIATION OF THE PERPETRATOR WITH THE VICTIM AS PARTICIPANTS IN CRIMINAL LEGAL RELATIONS

The experience of some countries of the world on exemption from criminal liability in connection with reconciliation of the guilty with the injured party (Belarus, Moldova, Latvia, Lithuania, Estonia, Armenia, Georgia, France, Kazakhstan, Turkmenistan, Azerbaijan) was studied and generalized on the basis of the comparative legal method for approval in the European space, actively increasing international cooperation in various fields, strengthening positions on the international scene due to the need to build criminal law norms in accordance with the best world practice.

As a result of the study based on the experience of foreign countries with the use of exemption from criminal liability in connection with reconciliation of the guilty with the victim it was determined that in different countries, regardless of the method of construction of substantive norm, all criminal laws share the main idea of dismissal in connection with reconciliation – minimization of criminal-legal conflict. The actual admission by a person of his guilt acts as a distinctive feature in this legal category. And only then its utilitarian meaning is revealed – the compensatory function, the satisfaction of the interests of the injured party to the conflict. Reconciliation with the victim is primarily a category inherent not in criminal but in criminal procedural law, and is often associated with the category of mediation, which is based on the active participation of the victim in resolving the conflict and the weight of his opinion in decision-making.

The moment of compensation or elimination of the damage caused in the analyzed cases demonstrated the unanimity of foreign legislators' views on the inadmissibility of postponing, even partially compensating or eliminating the damage. This approach supports the achievement of several goals at once: ensuring the interests of the victim (prevention of possible future default by the guilty person) and preventing the guilty person from possible ways to neglect his procedural obligations and avoid performing them.

© Fedotova Hanna, Krasnopolska Liudmyla, 2022

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2022.1\(55\).14](https://doi.org/10.36486/np.2022.1(55).14)

Issue 1(55) 2022

<http://naukaipravoohorona.com/>

Thus, a comparative analysis of the relevant norms allowed to propose certain changes to the domestic criminal law, aimed at improving the functioning of the institution in question. In particular, the need to enshrine in the legislative structure the form of fixing the fact of reaching reconciliation by the parties. At the same time the article presents arguments in favor of fixation in the legislation of the form of fixation of the fact of achievement by the parties of reconciliation.

Keywords: release from criminal liability, reconciliation of guilty with the victim, punishment, reconciliation, justice.

Отримано 14.04.2022